

Алена Худніцкая

Мінск

Роля віртуальных музеяў у захаванні гісторыка-культурнай спадчыны

Развіццё ідэй інфармацыйнага грамадства і грамадства ведаў, а таксама ўзаемаўплыў культуры і новых інфармацыйных тэхналогій – актуальная тэма даследаванняў як у айчыннай, так і ў замежнай навуцы гучыць у працах па філасофіі, сацыялогіі, псіхалогіі, культуралогіі і інш. З’явы і аб’екты сучаснай віртуальнай культурнай прасторы ўсё больш разглядаюцца як сістэмныя феномены. Напрыклад, А. Пеліпенка тлумачыць феномен Інтэрнэта не проста як вынаходніцтва тэхналагічнай эпохі, а як сістэмны фактар культуры і культурна-антрапалагічнай эвалюцыі ў сучаснасці¹.

Традыцыйныя сацыякультурныя інстытуты хутка трансфарміруюцца, развіваюцца і дапаўняюцца сучаснымі тэхналогіямі і тэхнічнымі сродкамі. Не застаюцца ў баку ад гэтага працэса і ўстановы культуры – музеі, бібліятэкі, архівы і інш. – што ўдзельнічаюць у працэсе захавання і трансляцыі гісторыка-культурных каштоўнасцяў. Адною з даволі спрэчных, але цікавых з’яў віртуальнай культурнай прасторы, да якіх часам звяртаюцца гэтыя інстытуты, з’яўляецца віртуальны музей.

Ідэя віртуальнага музея як існуючага цалкам у выглядзе спраектаванага сродкамі камп’ютарных тэхналогій аб’екта – вельмі размытая і няўстойлівая. Для яе няма ні агульнага вызначэння, ні дакладна вылучаных функцый, ні агульных рыс структуры. Але факт у тым, што вялікая колькасць рэсурсаў падаюцца як віртуальныя музеі, з’яўляюцца аб’ектыўна існуючай часткай сучаснай культуры і выкарыстоўваецца для размяшчэння інфармацыі пра аб’екты культурнай спадчыны. Тэрмін “віртуальны музей” актыўна ўжываўся з пачатку 1990-х гадоў для абазначэння CD з мадэлямі музейных залаў і галерэй, а з цягам часу стаў абазначэннем і для розных форм Інтэрнэт-рэсурсаў, звязаных з паказам пэўнай калекцыі экспанатаў². Першыя віртуальныя

¹ А. П е л и п е н к о, *Интернет как феномен эволюции культуры* [online], <http://cyberleninka.ru/article/n/internet-kak-fenomen-evolyutsii-kultury> [доступ: 20.10.2016].

² E. H u h t a m o, *On the origin of the Virtual Museum*, “Nobel Symposium (NS 120): Virtual Museum and Public Understanding of Science and Culture, Sweden, Stockholm” 2002, May 26–29 [online] http://www.nobelprize.org/nobel_organizations/nobelfoundation/symposia/interdisciplinary/ns120/lectures/huhtamo.pdf [доступ: 20.10.2016].

музеі ў Інтэрнэт былі ўвасабленнем эйфарыі новых магчымасцяў глабальнай сеткі і мадэлявання ў віртуальнай прасторы: пад назвай віртуальных музеяў ствараюцца ўласныя старонкі з калекцыямі выяў чаго заўгодна – без пэўнай структуры, не аргументаваныя і не верагодныя. А таксама старонкі з мадэлямі будынкаў і памяшканняў, аддалена падобных на планы музейных залаў, з выявамі карцін і іншых аб’ектаў. Але якасць гэтых выяў і мадэляў была вельмі нізкай, бо вызначалася тэхнічнымі абмежаваннямі.

Паступова, са зніжэннем кошту камп’ютарнай тэхнікі і паслуг падключэння да Інтэрнэт, колькасць “смеццевых” віртуальных музеяў нахталт аматарскіх старонак памяншаецца, а колькасць афіцыйных і тэматычных рэсурсаў, аргументаваных і створаных спецыялістамі, паступова павялічваецца. Змяняецца і падыход да вызначэння тэрміна: з’яўляецца акцэнт на сувязь з традыцыйным паняццем музея, яго функцыямі і мэтамі. Напрыклад, азначэнне Аляксандра Артамонава: “віртуальны музей – гэта аб’ект, які не існуе ў матэрыяльным свеце, але змадэліраваны ў пэўным асяроддзі (напрыклад, на камп’ютары) такім чынам, каб ён быў функцыянальна падобны да сапраўднага музея і выконваў яго асноўныя функцыі”¹. Часцей за ўсё такімі ўмоўнымі мадэлямі з’яўляюцца сайты, якія змяшчаюць пэўныя калекцыі выяў, аўдыё- і відэаматэрыялаў, тэкстаў, артыкулаў і інш. У гэтым сэнсе віртуальныя музеі прапаноўваюць лічбавыя матэрыялы, а не рэальныя аб’екты, але гэта не перашкаджае выкарыстоўваць іх для больш поўнай рэалізацыі функцый сапраўдных музеяў.

З цягам часу гэта сувязь яшчэ больш падкрэсліваецца. У 2011 годзе спецыялісты, сабраныя ў межах праекта “Virtual Museum Transnational Network” сфармулявалі наступнае вызначэнне: “лічбавы аб’ект, які абапіраецца на характарыстыкі музея, каб дапоўніць ці пашырыць вопыт музея праз персаналізацыю, інтэрактыўнасць і змястоўнасць. Віртуальныя музеі могуць працаваць як лічбавая версія фізічнага музея, ці могуць дзейнічаць незалежна адзін ад аднаго, захоўваючы пры гэтым свой аўтарытэтны статус згодна вызначэнню музея, што ўстаноўлена ICOM².

Далейшае развіццё тэхнікі, у першую чаргу – мабільнай, прыводзіць да актыўнай распрацоўкі віртуальных музеяў, гідаў і інтэрактыўных экскурсій у выглядзе прыкладанняў для мабільных прылад. Частка з іх прадугледжвае выкарыстанне непасрэдна ў музеі, частка можа выступаць як сродак зацікаўлення аўдыторыі ў наведванні музеяў, помнікаў, гістарычных месцаў, тэматычных мерапрыемстваў і інш.

Такім чынам, нягледзячы на неакрэсленнасць асноўных функцый і нават самага тэрміна, ідэя віртуальнага музея, які існуе ў якасці Інтэр-

¹ А. Артамонав, *Чтобы представить, что такое виртуальный музей...*, “Мир Музея” 2010, №10/278, с. 51.

² Virtual Museum Transnational Network [online] <http://v-must.net/virtual-museums/what-virtual-museum> [access: 20.10.2016].

нэт-рэсурса, усё больш і больш яднаецца з традыцыйным бачаннем музея як сацыякультурнага інстытута, становіцца працягам некаторых напрамкаў дзейнасці музея. Пабачыць гэтую тэндэнцыю можна на прыкладзе афіцыйных сайтаў і дадатковых рэсурсаў, створаных буйнымі музеямі свету (Эрмітаж, Луўр, Музей сучаснага мастацтва ў Нью-Йорку – МоМА і інш.) ды іншымі ўстановамі культуры, а таксама цалкам віртуальных музеяў, створаных у апошнія гады (віртуальны музей Valentino, віртуальны музей архітэктуры і інш.).

Ролю віртуальных музеяў у развіцці ўстаноў культуры можна ўмоўна абзначыць як наступныя два накірункі, на самой справе неаддзельныя: пашырэнне магчымасцяў рэалізацыі традыцыйных функцый гэтых устаноў (віртуальны музей як інструмент) і стварэнне ўмоў для ўзнікнення новых функцый (віртуальны музей як эксперыментальная пляцоўка).

Уклад віртуальных музеяў у дзейнасць сацыякультурных інстытутаў, што займаюцца захаваннем спадчыны, у першую чаргу вызначаецца асаблівасцямі глабальнай сеткі як асяроддзя: інтэрактыўнасць, высокая інфармацыйная шчыльнасць (ёмістасць), мультымедычнасць, апэратыўнасць, даступнасць, гібкасць і інш.¹

Па-першае, віртуальныя музеі забяспечваюць аддалены доступ да гісторыка-культурных каштоўсцяў. Гэта дазваляе музеямі і іншым установам культуры пашырыць сваю аўдыторыю і выконваць функцыю трансляцыі спадчыны не толькі для тых, хто фізічна можа наведаць музей, але і для тых, хто па той ці іншай прычыне не мае такой магчымасці: інваліды, дзеці, зацікаўленая замежная аўдыторыя, суайчыннікі, што пражываюць за мяжой і г. д. Асабліва тут трэба адзначыць хуткае развіццё тэхналогій віртуальнай рэальнасці, якія дазваляюць ажыццявіць аналаг падарожжа, віртуальны візіт у нейкае месца, не пакідаючы свайго горада або нават дома.

Па-другое, віртуальныя музеі не абмежаваныя памяшканнямі, фізічнымі і фінансавымі пытаннямі абсталявання і аховы экспазіцыі. Таму віртуальныя музеі і выставы могуць з'яўляцца сродкам паказу тых калекцый, што знаходзяцца ў фондах. Больш за тое, шмат музейных аб'ектаў – дакументаў, прадметаў маленькага памеру, аўдыёматэрыялаў і г. д. – не заўсёды зручна вывучаць, стоячы каля экспазіцыйнай вітрыны, і ў гэтым выпадку віртуальны музей дапамагае забяспечыць больш эрганамічны доступ.

Яшчэ адна асабліваць – магчымасць публікацыі вялікай колькасці тэкстаў і іншых матэрыялаў (ёмістасць), у тым ліку архіваў і навуковых артыкулаў, што дазваляе выкарыстоўваць пляцоўку віртуальнага музея для развіцця навуковага супрацоўніцтва.

Па-трэцяе, віртуальныя музеі дазваляюць забяспечыць багаты кантэкст і выкарыстаць мадэліраванне працэсаў і гульневых элемен-

¹ Г. В а с и л ь е в, *Электронный бизнес и реклама в Интернете*, Москва 2008, с. 8–12.

ты. Такія рэсурсы дазваляюць лепш выконваць адукацыйную функцыю, далучаць дзяцей і моладзь да вывучэння музейных прадметаў, тлумачыць асаблівасці, функцыі прадметаў, культурныя сувязі паміж імі.

Яшчэ адным дадатковым напрамкам выкарыстання віртуальных музеяў можна лічыць прыцягненне ўвагі да актуальных праблем захавання спадчыны, пошукі спонсараў, збор сродкаў (электронныя рахункі).

Такім чынам, віртуальны музей можна разглядаць як вельмі гібкі інструмент інфарміравання і дыстанцыйнай адукацыі. Стварэнне такога рэсурса патрабуе пэўных сродкаў, але значна меншых, чым рэфарміраванне рэальнага музея і пашырэнне экспазіцый.

Падсумоўваючы дадзенае вышэй кароткае пералічэнне асаблівасцей віртуальных музеяў, можна вылучыць наступныя іх магчымасці і спосабы выкарыстання ў справе захавання спадчыны:

1. Захаванне праз актуалізацыю і трансляцыю спадчыны.

1. 1. Трансляцыя праз забеспячэнне доступу да інфармацыі.

Нават проста наяўнасць, даступнасць інфармацыі – ужо вялікая справа. Стагоддзямі, каб далучыцца да новых ведаў і помнікаў культуры, трэба было пераадолюваць вялізныя адлегласці, шукаць крыніцы – кнігі, гідаў і настаўнікаў. Нават зараз гэта далёка не заўсёды проста для вялікай колькасці людзей: з-за фінансавых абмежаванняў, аддаленасці ад пэўных культурных і навуковых цэнтраў, інваліднасці і г. д.

Наяўнасць верагодных рэсурсаў, у тым ліку якасна зробленых віртуальных музеяў, часткова здымае бар'еры: адлегласці, фінансавыя і фізічнай недаступнасці, абмежаванага кантэнта і моўнага бар'еру. Але трэба адзначыць, што для гэтага карыстальнікам патрэбны пэўныя ўмовы (тэхнічнае абсталяванне, доступ да Сеціва, некаторы вопыт карыстання), а стваральнікам рэсурса трэба зрабіць яго зразумелым і зручным па навігацыі, маштабіруемым, канкурэтаздольным сярод іншых рэсурсаў, цытуемым, а таксама забяспечыць тэхнічную падтрымку.

Яшчэ адно абмежаванне, якое нельга абысці ўвагай, гэта далікатнае пытанне інтэлектуальнай маёмасці і яе выкарыстання, з чым звязана публікацыя ў адкрытым доступе дакументаў, фотаздымкаў, ілюстрацый і рэпрадукцый, навуковых тэкстаў і інш. Напрыклад, для стварэння віртуальнага музея на базе калекцый карцін, што належалі беларускім магнатам, трэба спачатку атрымаць дазвол, каб зрабіць якасныя здымкі і далей публікаваць іх ў Інтэрнэт, бо вялікая колькасць патэнцыйных экспанатаў такога віртуальнага музея знаходзіцца ў замежных музеях і калекцыях. Але ўсё ж выдаткі на атрыманне неабходных дазволаў, на стварэнне і падтрымку сайта – не параўнальныя, напрыклад, з непасрэднай арганізацыяй выставы, што патрабуе фізічнага перамяшчэння экспанатаў з розных краін, іх страхавання, афармлення дакументацыі. Такім чынам, праз стварэнне віртуальных музеяў і выстаў можна часткова зняць распаўсюджаную супярэчнасць, калі фізічна помнікі захоўваюцца, але ў інфармацыйнай і культурнай

просторы фактычна не існуюць і поўнасьцю выключаюцца з працэса трансляцыі культуры, фарміравання ідэнтычнасці і г. д.

Прыкладам такога захавання гістарычнай памяці з’яўляецца віртуальны музей “Залатыя імёны Рэспублікі Беларусь”, дзе сабраныя біяграфіі выдатных беларускіх дзеячаў, імёны якіх мала вядомыя ў Беларусі (<http://goldname.by/>). Таксама можна адзначыць віртуальны музей габрэяў у Белавежы (<http://www.jewish-bialowieza.pl/>), віртуальны музей беларускай адвакатуры (артыкулы па гісторыі беларускай адвакатуры, калегіях адвакатаў; біяграфіі ганаровых членаў калегій; <http://www.rka.by/museum>), віртуальны музей савецкіх рэпрэсій у Беларусі (храналогія, артыкулы, інтэрв’ю, відэазапісы па тэме музея; <http://represii.net/>), віртуальны музей Дугі Струвэ (<http://struve.by/>).

Ва ўмовах невялікага фінансавання, але дзякуючы новым тэхналогіям з’яўляецца магчымасць паказаць даволі вялікай аўдыторыі і тыя аб’екты, што захоўваюцца ў Беларусі, але не ўвайшлі ў экспазіцыі ці проста малавядомыя, і тыя, што захоўваюцца па-за межамі краіны, і ўвогуле выпадаюць з нашай культурнай спадчыны, хоць і маюць прамое дачыненне да гісторыі і культуры Беларусі. Напрыклад, у гісторыка-культурным музеі-запаведніку “Заслаўе” захоўваецца ўнікальная калекцыя беларускага інсіднага мастацтва – маляваных дываноў (каля 200 адзінак), якая да гэтага часу не экспануецца, і пазнаёміцца з якой можна толькі праз падрыхтаванае спецыялістамі выданне¹, ці на тэматычных мерапрыемствах накіраваных нацыянальнага форуму “Музеі Беларусі” (у 2016 годзе на стэндзе музея-запаведніка былі размешчаныя некаторыя творы з гэтай калекцыі). Ёсць надзея, што некалі ўсё ж будзе створаная тэматычная экспазіцыя, але пакуль такіх магчымасцяў няма, прыцягнуць увагу да гэтай старонкі беларускага мастацтва змагла б віртуальная выстава.

Другі бок трасляцыі праз доступ – гэта інтэрпрэтацыя і дадатковы кантэнт, каментарыі, мадэлі і наглядныя матэрыялы. Нават калі нейкі аб’ект можа пабачыць, яго кантэкст можа быць самым розным.

Па-першае, па аднаму і таму ж набору помнікаў можна скласці шэраг зусім розных экспазіцый і выстаў. У гэтым выпадку віртуальныя музеі і выставы дазваляюць не парушаючы рэальныя экспазіцыі, ствараць альтэрнатыўныя. Напрыклад, у Нацыянальным музеі Літвы (як і ў многіх іншых замежных музеях і калекцыях) частка аб’ектаў датычыць таксама і беларускай гісторыі; на базе калекцыі гэтага музея можна зрабіць канцэптуальна іншыя віртуальныя экспазіцыі, якія былі б прысвечаныя агульнай гісторыі краін і больш вузкім тэмам.

Па-другое, існуе вялікая колькасць дадатковых матэрыялаў, якія не заўсёды можна паказаць побач з рэальным аб’ектам. У гэтым выпадку віртуальны музей становіцца сховішчам для сурагатных матэрыялаў: выяў, мадэляў, дынамічных схем, відэа- і аўдыёматэрыялаў, тэкс-

¹ *Беларускія маляваныя дываны. Belarusian Decorated Carpets*, Мінск 2005, с. 5.

таў, артыкулаў, каментарыяў і інш. Напрыклад, у форму віртуальнага музея можна сабраць матэрыялы (тэксты або відэа-/аудыёзапісы) лекторыяў, што чытаюцца ў музеях і іншых культурных установах – звычайна без паўтораў і з абмежаванай колькасцю месцаў (і такім чынам частка зацікаўленай аўдыторыі не мае магчымасці далучыцца).

Сюды ж можна аднесці дадатковыя інтэрактыўныя гульні і квэсты – як у межах віртуальнага музея, так і распрацаваныя для рэальных экспазіцый. Выдатную серыю інтэрактыўных разнастайных па форме тэматычных віртуальных падарожжаў і гульняў можна пабачыць на сайце музея-запаведніка “Кіжы” (<http://kizhi.karelia.ru/journey/>), з якіх частка распрацоўвалася як асобныя праекты. Беларускія рэсурсы пакуль не маюць аналагаў, але ёсць выпадкі выкарыстання мабільных прыкладанняў – віртуальных экскурсій – для знаёмства з музейнымі экспазіцыямі і выставамі. Да маштабнай выставы “Час і творчасць Льва Бакста”, што адбылася ў Нацыянальным мастацкім музеі на пачатку 2016 года, было распрацавана прыкладанне “Bakst”, мабільны гід па выставе¹. На жаль, не быў створаны віртуальны тур, каб можна было і пасля завяршэння выставы пазнаёміцца з ёй і выкарыстоўваць прыкладанне далей, ужо ў поўнасцю віртуальным знаёстве з экспазіцыяй.

Пытанне камерцыялізацыі, што вельмі актуальна для ўстаноў культуры Беларусі, у такім выпадку можна вырашаць на падставе вопыту электронных выдавецтваў: напрыклад, адкрываць доступ да матэрыялаў лекторыяў, экскурсій і гульняў за невялікі ўнёсак і так захоўваць баланс паміж мэтамі больш шырокай трансляцыі спадчыны і актуальнымі арганізацыйнымі мэтамі музеяў і іншых устаноў.

Такім чынам, праз забяспячэнне глабальнага доступу да інфармацыі можна паведаміць пра малавядомыя помнікі, зацікавіць у даследаваннях спадчыны, прыцягнуць увагу больш шырокай аўдыторыі. Асобна трэба адзначыць, што агульны доступ да інфармацыі палягчае і працу навукоўцаў: у іх з’яўляецца магчымасць хутчэй рухацца ў сваіх даследаваннях, дзяліцца вынікамі і ідэямі, рэалізоўваць сумесныя праекты.

1. 2. Трансляцыя праз супрацоўніцтва.

Віртуальныя пляцоўкі палягчаюць і пашыраюць магчымасці ўзаемадзеяння розных сацыякультурных інстытутаў. Напрыклад, можна мэтанакіравана ствараць тэматычныя віртуальныя музеі і выставы для далейшага выкарыстання іх у школах, універсітэтах або на тэматычных курсах. У гэтым выпадку адбываецца нешта накшталт навуковага аўтсорсінга: тэматычны матэрыял для вучняў рыхтуюць прафесіяналы – гісторыкі, мастацтвазнаўцы, археолагі, рэстаўратары, супрацоўнікі бібліятэк і інш. Вельмі часта такія рэсурсы з’яўляюцца больш нагляднымі і цікавымі для вучняў, чым статычныя тэксты падручнікаў, і працэс навучання з іх дапамагай робіцца больш эфектыўным.

¹ *Время и творчество Льва Бакста* [online], <http://artbelarus.by/ru/projects/24.html> [доступ: 12.11.2016].

Дарэчы, у якасці такіх навучальных рэсурсаў можна выкарыстоўваць разнастайныя віртуальныя музеі і выставы, падрыхтаваныя беларускімі бібліятэкамі і літаратурнымі музеямі, прыклады якіх пазначаны ў табліцы ніжэй.

Віртуальны музей/выстава	Змест	Спасылка
Віртуальны музей пісьменнікаў	І. Навуменка, Б. Сачанка, А. Макаёнак, І. Шамякін, І. Мележ: біяграфіі, артыкулы, спісы твораў, фотагалерэі.	http://pismenniky.goub.org/
Віртуальны музей Паўлюка Труса	Артыкулы, ілюстрацыі, фотаздымкі.	http://www.uzdalib.by/ru/Virtualny-muzei-Pauluka-Trusa
Віртуальныя выставы ЦНБ імя Я. Коласа НАН Беларусі	35 прэзентацый рознай тэматыкі, аформленыя як слайд-шоу.	http://libarts.basnet.by/index.php
Віртуальныя выставы Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры	Пяць віртуальных выстаў, прысвечаных юбілейным датам.	http://bellitmuseum.by/virtualnyi-vystavy/
Віртуальныя выставы Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва	Восем выстаў, прысвечаных юбілейным датам, а таксама некаторыя матэрыялы папярэдніх выстаў архіва-музея.	http://bdamlm.by/exhibitions

Як варыянт, падобны рэсурс можа стварацца для ўласнага або прафесійнага выкарыстання, – напрыклад, агульныя музейныя платформы кшталту сайта Дзяржаўнага каталога музейнага фонду Рэспублікі Беларусь, на якім можна пабачыць прадметы больш чым з сотні музеяў краіны (<http://www.dkmf.by/>), каталога музейнага фонду Расійскай Федэрацыі, музейных каталогаў Швецыі, Фінляндыі. Прыкладам супрацоўніцтва буйных інстытутаў можна лічыць агульныя базы даных, што апублікаваныя на сайце Луўра і прапаноўваюць доступ да калекцый шэрагу французскіх музеяў (<http://www.louvre.fr/en/moteur-de-recherche-oeuvres?tab=3#tabs>).

1. 3. Трансляцыя праз камунікацыю.

Віртуальныя пляцоўкі сацыякультурных інстытутаў, у тым ліку віртуальныя музеі, могуць быць таксама сродкамі ўстанаўлення і падтрымання кантакту з рознымі аўдыторыямі, эфектыўнага выкарыстання інфармацыі ў адукацыі, развіцця культурнага турызму і інш. Для гэтага можна выкарыстоўваць вялікую колькасць варыянтаў зваротнай сувязі (аналіз статыстыкі наведванняў, электронных лістоў і каментарыяў, стварэнне мэтавых рассылак і г. д.), сацыяльныя сеткі (фарміраванне пастаяннай зацікаўленай аўдыторыі, прасоўванне пры дапамозе SMM), а таксама розныя маркетынгавыя тэхналогіі.

Праз камунікацыю з аддаленай аўдыторыяй магчыма фарміраванне супалак і падтрыманне сувязі з імі, канструктыўны дыялог, што дазваляе палепшыць функцыянаванне розных сацыякультурных інстытутаў і сваечасова адгукацца на новыя патрэбы мэтавай аўдыторыі. Асобна трэба адзначыць магчымасць выкарыстання віртуальных музеяў для збора інфармацыі па пэўнай тэме, што асабліва актуальна для даследаванняў сучаснай нематэрыяльнай культуры, гісторыі найноўшага часу. Калі тэматыка віртуальнага музея звязана з гісторыяй і жыццём пэўных сем'яў, то праз яго даследчыкі могуць аб'явіць пра пошукі пэўнай інфармацыі, устанавіць сувязь з носьбітамі культуры, сведкамі гісторыі і іх сваякамі. Часам у падобных праектах з боку аматарскай аўдыторыі назіраецца нават большая цікавасць і ініцыятыва, чым з боку спецыялістаў. Напрыклад, аматарскі віртуальны музей горада Лагойска (<http://museum.logoysk.info/>). На сайце сабраныя артыкулы па гісторыі Лагойшчыны, фотаздымкі (як сучасныя, так і здымкі стара, з архіваў), біяграфіі выбітных жыхароў, а таксама калекцыя "Песні Лагойшчыны" – алічбаваныя аудыёзапісы, што прадстаўляюць розныя жанры беларускага народна-песеннай творчасці на прыкладзе вёсак Лагойшчыны¹. Іншы прыклад такога аматарскага праекта – віртуальны музей пасёлка Плешчаніцы (<http://pleschenitsy.by/museum>).

На жаль, большасць рэсурсаў, прысвечаных беларускай культуры, амаль не выкарыстоўваюць гэты напрамак трансляцыі. Але ёсць і пазітыўны вопыт, напрыклад, паступовае развіццё супалак некаторых музеяў у сацыяльных сетках (Нацыянальны мастацкі музей – vk.com/nhmrb, www.facebook.com/NHMRB/).

2. Віртуальны візіт як форма захавання пэўнага стану помнікаў і гістарычных месцаў.

Зараз форма "віртуальнага візіта" ў большай ступені выкарыстоўваецца як сродак доступу да інфармацыі, дазваляе пазнаёміцца агулам з экспазіцыямі рэальных музеяў, панарамамі помнікаў, іх маштабам і асяроддзем. І, такім чынам, спланаваць наведанне помніка ці дапоўніць візіт дадатковай інфармацыяй.

Напрыклад, віртуальны тур па Пінскаму музею Беларускага Палесся (360°-панарамы па ўсіх залах музея; <https://pinsk.eu/panorama/7/>), віртуальная экскурсія па музею "Прастора Хаіма Суціна" (артыкулы згодна часткам экспазіцыі музея, панарамы залаў; <http://www.soutine-smilovich.by/>), віртуальныя туры па Нацыянальнаму мастацкаму музею (панарамы пастаянных экспазіцый; <http://www.artmuseum.by/ru/virtual>) і па музею-запаведніку "Нясвіж" (<http://niasvizh.by/by/mediathèque/virtual-tour/>).

Тым не менш, з дапамогай віртуальных музеяў можна не толькі ажыццяўляць трансляцыю фізічна існуючых аб'ектаў, але і захоўваць

¹ *Лагойск. Віртуальны музей. Песні Лагойшчыны* [online], <http://museum.logoysk.info/ru/logoysk-district/172-culture/942-logoyschina-songs.html> [доступ: 12.11.2016].

страчаную спадчыну. Безумоўна, формы такога захоўвання – заўсёды сурагаты, але яны маюць сваю асабістую культурную каштоўнасць. Напрыклад, дазваляюць захаваць для нашчадкаў адразу некалькі станаў помніка або месца:

- розныя мадэлі, выявы і рэканструкцыі поўнасьцю страчаных помнікаў і артэфактаў, пра якія мала што вядома;
- выгляд аб'екта ў розны час яго існавання; асабліва актуальна для архітэктурных аб'ектаў, што цягам часу шмат разоў перабудоўваліся і змяняліся;
- выгляд аб'екта ў аўтэнтычным для часу яго з'яўлення асяроддзі; у першую чаргу актуальна для помнікаў, што страцілі гэта асяроддзе і зараз акружаны больш сучаснымі будынкамі, ансамблямі і ландшафтамі;
- від аб'екта да і пасля рэстаўрацыі, рэканструкцыі ці аднаўлення;
- від у розных станах: па сезонам, часе сутак, святах і г. д., што асабліва важна для артэфактаў, звязаных з сезоннымі працамі, а таксама помнікаў нематэрыяльнай культуры, якія фактычна разгортваюцца толькі ў пэўны час у пэўным месцы, і пазнаёміцца з якімі па-за межамі гэтага часу і месца амаль не магчыма;
- фіксацыя для шырокай аўдыторыі часовых выстаў і праектаў, якія пасля дэмантажу фактычна знікаюць як экспазіцыя, саступаюць месца іншым экспанатам, але ў выглядзе віртуальных выстаў могуць працягвацца колькі заўгодна.

Як прыклад можна прывесці ідэю знакамітага рэсурса, прысвечанага помнікам Мінска “Мінск стары і новы”, які створаны па матэрыялах, сабраных Уладзімірам Валожынскім, і праз гады свайго існавання застаецца адной з самых разгорнутых Інтэрнэт-крыніц пра Мінск для цікаўных жыхароў горада. Ён не з'яўляецца віртуальным музеем, але ідэя параўнання выгляду помнікаў у розны час іх існавання варта таго, каб рэалізаваць яе ў выглядзе інтэрактыўнай віртуальнай выставы.

Сродкам захавання доступу да нематэрыяльнай спадчыны можна лічыць Беларускі архіў вуснай гісторыі, што змяшчае матэрыялы экспедыцый беларускіх гісторыкаў і этнографаў (<http://nashapamias.org/archive/home>). Таксама вылучаецца міжнародны праект “Vitamemoriae” (<http://vitamemoriae.eu/by>) – электронны музей, створаны даследчыкамі з Беларусі і Латвіі, што аб'яднаў матэрыялы вуснай гісторыі, успаміны – як у выглядзе аўдыёзапісаў, так і запісаных тэкстах.

3. Выкарыстанне віртуальнага музея як платформы для краўдфандзінга, пошуку сродкаў фінансавання і падтрымкі аб'ектаў, валанцёраў і інш.

Непасрэдна для краўдфандзінгавых акцый ёсць самыя разнастайныя платформы, але акцыі заўсёды абмежаваныя па часе і патрабуюць самастойнай канцэпцыі і суправаджэння. Таму ў доўгатэрміновых мэтах прыцягнення ўвагі грамадства да праблем і актуальнага стану

помнікаў, іх рэстаўрацыі, кансервацыі і аховы можна дадаткова выкарыстоўваць віртуальныя музеі і роднасныя праекты. З іх дапамогай шырокая аўдыторыя атрымоўвае магчымасць даведацца пра аб'екты, пазнаёміцца з імі бліжэй і далучыцца да іх захавання праз рознабаковыя акцыі і кампаніі. Такім чынам, віртуальныя музеі могуць прымаць удзел і ў фізічным захаванні помнікаў.

Дадаткова трэба адзначыць, што сярод Інтэрнэт-аўдыторыі ёсць патэнцыйныя маладыя даследчыкі і навукоўцы. Прасоўванне ў Сеціве інфармацыі па актуальных накірунках даследаванняў, па праблемах вывучэння спадчыны і яе аховы дае магчымасць прыцягнуць зацікаўленую моладзь да вырашэння гэтых праблем.

Падводзячы вынікі і аналізуючы беларускія віртуальныя музеі і выставы, можна вылучыць некалькі тэндэнцый. Справа трансляцыі беларускай культурнай спадчыны сродкамі віртуальных сацыякультурных інстытутаў, у першую чаргу – віртуальнымі музеямі і выставамі, на дадзены момант вядзецца ў асноўным музеямі і бібліятэкамі. Гэта можна лічыць добрым пачаткам, але варта звярнуць увагу і на іншыя магчымасці віртуальнай прасторы, перспектывы развіцця тэхналогій і тэндэнцыі сучаснай культуры. На сённяшні дзень мала выкарыстоўваюцца магчымасці супрацоўнітва паміж арганізацыямі: марудна ідзе справа стварэння віртуальных адукацыйных і навуковых пляцовак, агульных архіваў.

Сярод праблем развіцця падобных рэсурсаў трэба адзначыць “лаг” паміж бачаннем іх ролі і падыходам да іх стварэння. З аднаго боку, ёсць абгрунтаванае бачанне, што Інтэрнэт – гэта прастора вялікіх магчымасцей, і іх нельга ігнараваць. Але гэта бачанне вельмі часта рэалізуецца ў выглядзе малаінфарматыўных сайтаў-“візітак”, нязручных і схаваных у глыбіні афіцыйных сайтаў устаноў матэрыялаў, з выкарыстаннем ілюстрацый нізкай якасці і кароткіх тэкстаў без спасылак. На жаль, большасць віртуальных выстаў ствараюцца быццам выключна дзеля таго, “каб было”. Зразумела, што такія старонкі амаль не выкарыстоўваюць магчымасці Сеткі як глабальнай культурнай прасторы, не могуць дзейнічаць як сродак камунікацыі з шырокай аўдыторыі і застаюцца такімі ж мала вядомымі для яе, як схаваныя ў фондах артэфакты.

Распрацоўка віртуальнага музея патрабуе, як і распрацоўка традыцыйнай экспазіцыі, разгорнутай канцэпцыі, прадуманай структуры і інтэрфейсу, прывабнага дызайну, аб'яднання намаганняў розных спецыялістаў у адной камандзе, у тым ліку гісторыкаў і мастацтвазнаўцаў. Часам гэты працэс патрабуе дадатковых даследаванняў, пераўтвараецца ў доўгатэрміновы, складаны праект. Такая праца і далейшая падтрымка (а ў некаторых выпадках – развіццё і ўдасканаленне на працягу некалькі год) віртуальнага музея, безумоўна, патрабуе пэўных выдаткаў. Не заўсёды ёсць сэнс ствараць віртуальны філіял, ці віртуальную выставу. Але ў выпадках, калі ёсць неабходнасць прыцягнуць увагу

шырокай аўдыторыі, ці паказаць помнікі гісторыка-культурнай спадчыны, якія нельга прадэманстраваць іншым спосабам, ці захаваць адначасова некалькі форм помніка – віртуальны музей можа істотна дапамагчы.

Як ужо адзначалася вышэй, гэта асабліва актуальна для нематэрыяльнай спадчыны, малавядомых і страчаных аб'ектаў, помнікаў, што знаходзяцца за мяжой ці ў фондах розных устаноў. Так можна захаваць помнікі не толькі фізічна, але і як культурную форму, жывую спадчыну, што з'яўляецца часткай гістарычнай памяці і культурнага жыцця беларусаў, удзельнічае ў працэсах культурнай ідэнтыфікацыі і самаактуалізацыі.

Іншымі формамі віртуальных сацыякультурных інстытутаў, акрамя віртуальных музеяў, выстаў і формаў віртуальнага візіту, могуць з'яўляцца анлайн-каталогі, віртуальныя архівы, бібліятэкі, віртуальныя ўніверсітэты і адукацыйныя праекты, тэматычныя рэсурсы. Іх больш шырокае выкарыстанне дапаможа паменшыць белыя плямы ў трансляцыі беларускай культурнай спадчыны і актывізаваць яе даследаванні.

Alena Khudnitskaya

Role of Virtual Museums in the Preservation of Historical and Cultural Heritage

A b s t r a c t

A time-consuming and complex process of preserving historical and cultural heritage is meaningless without providing translation of this heritage, its actualisation, cultural continuity, which is offered by the work of museums. To date, one of the youngest and most interesting means of attaching values of history and culture to different audiences is a virtual museum. Virtual museums may have the most various forms and contribute to the preservation of historical and cultural heritage.